

ФІКТИВНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК ФОРМА САМОДЕПРИВАЦІЇ ПСИХІКИ СУБ'ЄКТА

У статті розглядаються проблеми формування ідентичності особистості в умовах батьківської депривації. Аналізуються форми, механізми і ознаки самодепривації. Наголошується, що факт фрустрації батьками потреб дитини, а саме батьківська депривація, детермінує механізми самодепривації психіки особистості, яка формується. Феномен самодепривації визначається як процес, що дезінтегрує психіку суб'єкта і визначає становлення помилкової самості або фіктивної ідентичності. Відзначається зв'язок самодепривації з базисним дефектом, тенденцією до психологічної імпотенції та психологічної смерті.

Ключові слова: базисний дефект, едіпальна залежність, самодепривація психіки, фіктивна ідентичність, дезадаптивність, адиктивна поведінка.

В статье рассматриваются проблемы формирования идентичности личности в условиях родительской депривации. Анализируются формы, механизмы и признаки самодепривации. Отмечается, что факт фрустрирующего отношения родителей к потребностям ребенка, а именно родительская депривация, детерминирует механизмы самодепривации психики формирующейся личности. Феномен самодепривации определяется как процесс, дезинтегрирующий психику субъекта и определяющий становление ложной самости или фиктивной идентичности. Отмечается связь самодепривации с базисным дефектом, тенденцией к психологической импотенции и психологической смерти.

Ключевые слова: базисный дефект, эдипальная зависимость, самодепривация психики, фиктивная идентичность, дезадаптивность, адиктивное поведение.

Постановка проблеми. Проблема особистісної ідентичності в сучасних роботах по психології, філософії та психіатрії стає однією з головних. Причиною цьому служить інтерес учених-практиків до питання формування та становлення особистості в нашому суспільстві, що переживає період трансформації політичної, економічної та соціальної систем. Враховуючи факт незмінності закономірностей вікового розвитку, ми не можемо не брати до уваги вплив біологічних і соціально-психологічних умов, що супроводжують дорослішання людини, на дозрівання окремих структур психіки, у тому числі ідентичності.

Практичні психологи, що працюють у руслі глибинної психокорекції, відзначають наявність парадоксальних феноменів,

пов'язаних з механізмом спотворення реальності або відходу від реальності у світ ілюзії заради забезпечення внутрішнього комфорту і психологічного благополуччя людини. Суб'єктивно індивід, що застосовує подібні механізми, в один і той же момент часу відчуває суперечливі почуття задоволення / незадоволення, радості / агресії, індивідуації / сепарації, тенденції до життя / тенденції до смерті тощо. Особистісні антиномії, які проявляються, як правило, в суб'єкт-об'єктних стосунках, формують певний світогляд, в якому виражається відношення між внутрішніми переживаннями людини і об'єктивними фактами.

У нашому дослідженні подібні феномени отримали назву самодепривації психіки суб'єкта, процесу, тісно пов'язаного з дезінтеграційними механізмами, що створюють платформу для формування помилкової самоті або фіктивної ідентичності.

Опис і аналіз феномена самодепривації (депривація (позбавлення, відчуження) себе), форм її прояву й механізму формування дозволить, на наш погляд, успішно вирішувати завдання психотерапії дезадаптивної поведінки особистості.

Аналіз останніх досліджень. Факт негативного впливу батьківської депривації на якість психічного апарату дитини доведений багатьма дослідженнями. Досліджено наслідки психічної депривації – дефіцитарний та дисфункціональний розвиток структур психіки (Л.І. Божович, Дж. Боулбі, А. Валлон, Д.В. Віннікотт, О.І. Захаров, Г.С. Костюк, М. Кляйн, Й. Лангмеєр, В.І. Лебедев, М.І. Лісіна, С.Д. Максименко, Н.Ю. Максимова, З. Матейчек, А.М. Прихожан, Н.М. Толстих, Р. Шпіц, Т.С. Яценко та інші). Як правило, умови депривації детерміновані ззовні соціальним оточенням, і тому, найбільш схильна до деприваційного впливу дитяча, незріла психіка. Однак часто ми констатуємо явище депривації у дорослих людей, коли недолік соціального спілкування, дефіцит позитивних емоцій, інформації призводить до депресії, втрати працездатності, емоційного вигорання, появи психосоматичних захворювань, адиктивної поведінки тощо. Зовні самодостатня особистість переживає самотність, екзистенційні страхи, втрату сенсу життя. Самодепривація обумовлюється посиленням емоційної ізолюваності, блокуванням енергії лібідо (до себе і до інших), функціонуванням тенденції до психологічної імпотенції, до смерті.

Формулювання мети статті. Проблема самодепривації психіки суб'єкта безпосередньо пов'язана з феноменом психічної депривації. Перші суб'єктні переживання, пов'язані з присутністю матері, ініціюють об'єктне відношення до неї і формують паттер-

ни для всіх пізніших стосунків із зовнішнім світом. Дитина, що виросла в умовах емоційно-батьківської депривації, позбавлена внутрішнього позитивного підкріплення. Система психологічного захисту дозволяє амортизувати вплив фруструючих факторів, однак це детермінує розвиток фіктивної ідентичності помилкової Самості суб'єкта (маскування справжнього «Я»).

Фіктивна ідентичність як форма самодепривації психіки суб'єкта призводить до помилкового існування індивіда із самим собою та оточуючими, суб'єкт перебуває у владі внутрішніх і зовнішніх протиріч, наявність яких незмінно пов'язана з перевитратою психічної енергії. Наслідком фіктивної ідентичності є соціально-перцептивні перекручування реальності в процесі сприйняття об'єктивної дійсності й інших людей. На наш погляд, дослідження фіктивної ідентичності, її корекція дозволять сприяти розвитку особистісного й професійного потенціалу людини.

Виклад основного матеріалу. Проблема самодепривації психіки суб'єкта безпосередньо пов'язана з механізмом психічної депривації. Ці поняття близькі, але не тотожні. Найчастіше поняттям «депривація» (англ. deprivation) позначають втрату чогось, позбавлення, обмеження можливостей задоволення життєво важливих потреб. Тут мова йде не про фізичні нестатки, а виключно про недостатнє задоволення основних психічних потреб (психічна депривація). У цьому випадку депривація розуміється як незадоволення потреб у результаті відділення людини від необхідних джерел їх задоволення, що тягне за собою негативні наслідки. Істотна психологічна сторона цих наслідків: незалежно від того, обмеже на моторика людини, відлучена вона від соціуму, чи позбавлена з раннього дитинства материнської любові, прояви депривації схожі. Тривожність, страх, депресія, інтелектуальні розлади – найбільш характерні риси, так званого, деприваційного синдрому. Симптоматика психічної депривації може охоплювати весь спектр можливих порушень: від легких дивацтв у поведінці та спілкуванні до грубих порушень розвитку інтелекту й особистості.

Наслідки депривації визначалися вченими на матеріалі експериментальних досліджень (приклад – ізолювання людини у воді), при яких створювалися передумови виникнення сенсорного і емоційного голоду [1]. Проблема самодепривації виходить за рамки сенсорного рівня розгляду даного явища. Хоча сенсорний рівень дуже важливий і вказує на зв'язок феномена депривації з самопокаранням. Прикладом можуть служити педагогічні впли-

ві у вигляді ізоляції дитини в окремому приміщенні, «стояння в кутку», відсутності стосунків; моральної ізоляції (дискредитації); блокування (ігнорування) потреб (прохань), як і фізичним покаранням з боку батьків або вихователів.

Механізми батьківської депривації розглядаються в різних наукових концепціях. У психоаналітичних теоріях, при всій різноманітності підходів, спільним для всіх є переконання, що сутність депривації полягає в недостатньо утвореному або насильно перерваному зв'язку дитини з об'єктом його інстинктивних тенденцій, перш за все з матір'ю.

З. Фрейд у теорії нарцисизму описує об'єктну любов до матері (материнських грудей), за якою слідує стадія аутоеротики, потім – стадія зрілих об'єктних стосунків. Вчений відзначав наявність первинного нарцисизму, витоком якого служить відчуття немовляти внутрішньоутробної єдності з матір'ю. З. Фрейд підкреслював нестійкість гармонійності первинних станів немовляти, причиною якої є залежність від зовнішнього світу [8].

Розуміння залежності є, з одного боку, величезним стимулом розвитку самості дитини. Але, з іншого боку, пізнання реальності та переживання залежності від матері й предметів навколишнього світу викликає хворобливі відчуття безпорадності, страху і гніву.

У результаті на зміну грандіозної фази задоволення, гармонії та внутрішньої впевненості приходить не менш грандіозна фаза пізнання протилежного: власного безсилля і насилу подоланих афектів. Травмуючий вплив цього досвіду не минуть ні однієї людини, хоча частота і ступінь його у різних людей істотно різняться. Величезні зусилля, які не тільки дитина, але й доросла людина все своє життя докладають, щоб захистити свою внутрішню впевненість, свою самооцінку, і відносна легкість, з якою люди, особливо в нашій культурі, втрачають почуття впевненості, свідчать про катастрофічний характер базальної невпевненості.

На думку Д. В. Віннікотту [3], перехід від стану залежності до стану незалежності є досить складним процесом. По суті, дитина повинна перейти зі світу ілюзій, фантазій у світ реальний. Для полегшення емоційного стану в уяві дитини виникають образи, які емоційно пов'язані з матір'ю, у реальності ж, прив'язані до якої-небудь речі – це перехідні об'єкти (символ материнських грудей), які допомагають впоратися з ситуацією. Фрустрація базальної потреби у незалежності ускладнює природний розвиток ідентичності, фіксує енергію лібідо. Травматичні переживан-

ня, які пов'язані з процесом переходу в нову ситуацію розвитку, можуть надалі спровокувати запуск регресивних програм, наприклад, у підлітковому віці – відхід з реальності у світ ілюзій за допомогою наркотичних засобів, комп'ютерних ігор, віртуального спілкування тощо.

Завдяки дослідженням М. Малер, відомо, що етапу психічного народження (приблизно три роки життя) передують фази сепарації-індивідуації, які поперемінно змінюють одна одну. У нормі дитина сама вирішує, коли вона може дистантно взаємодіяти з матір'ю, а коли їй необхідно нове зближення. Вона вчиться самостійності. Утиск особистої ініціативи дитини провокує афекти, що в цілому гальмує соціальний та (або) когнітивний розвиток.

Отже, перші суб'єктні переживання, які пов'язані з присутністю матері, ініціюють об'єктне відношення до неї і формують паттерни для всіх пізніших стосунків з навколишніми. Дитина, що виросла в умовах емоційно-батьківської депривації, позбавлена внутрішнього позитивного підкріплення. Заперечення світу посилюється, поступово відображається у нелюбові до себе і у негативному ставленні до навколишніх.

Відомо, що основними принципами розвитку є активність, воля і розум. Крім того, головним у відносинах між людьми має бути рівність, як база для розвитку особистості й суспільства в цілому. На наш погляд, ситуація депривації позбавляє людину можливості бути активним і вільним у досягненні цілей, що, безсумнівно, відбивається і на розвитку інтелекту, здатності до адаптації, вибору оптимальної спрямованості особистості. Це положення вважаємо особливо важливим для розуміння механізму самодепривації психіки суб'єкта як результату інтеріоризації стосунків депривації.

Наше дослідження дозволяє визначити структуру феномена самодепривації. Найбільш повно вона розкривається у порівнянні з категоріями розвитку особистості (див. табл.1).

Таблиця 1

Порівняльні особливості феномена самодепривації і самоактуалізації особистості

СТРУКТУРНІ ЕЛЕМЕНТИ	
РОЗВИТОК, САМОАКТУАЛІЗАЦІЯ	САМОДЕПРИВАЦІЯ
Активність	Гіперактивність/ Пасивність (аутоактивність)
Адаптація	Деадаптація, неадаптивність

Просоціальний напрям	Напрямок на глибинні інфантильні цінності
Рефлексивність	Перекручення рефлексії, невловимість «Я» в рефлексії
Доцільність	Суперечливість інстинкту самозбереження
Почуття реальності	Відхід від реальності, самоімпотування
Інтеграція Его	Дезінтеграція, деперсоналізація
Тенденція до життя	Тенденція до психологічної смерті, імпотування спілкування

Якщо розглядати активність як властивість, притаманну індивіду з народження, то вплив зовнішнього середовища інтенціонує потреби і поведінку людини. У ситуації депривації потреб, активність суб'єкта може змінити напрямок, силу і стійкість. Активність може бути спрямована назовні з набагато більшою силою (гіперактивність), при цьому приглушується згідність активності як ціліспрямованої властивості. Активність може бути спрямована всередину (аутоактивність), зовні проявлятися як пасивність, і людина може гальмувати свій розвиток, перебуваючи в активному захваті внутрішніми протиріччями. Стійкість активності може проявляти неадекватний характер: зовнішня ситуація сприймається крізь внутрішні відчуття і переживання. Людина стає не здатною до аналізу і конструктивної адаптації в соціумі. Депривація детермінує появу самодепривації.

Зворотним процесом адаптації, як тенденції до життя, виділяють неадаптивність. На думку Ф. Енгельса «Заперечення життя, по суті, міститься в самому житті, так що життя завжди мислиться у співвідношенні зі своїм необхідним результатом, що знаходиться в ньому постійно в зародку, – смертю» [цит. за 6, с. 81]. «Зародок» смерті можна інтерпретувати і як мету померти. Отже, неадаптивність можна розглядати як складову тенденції до смерті. Поведінка індивіда і в цілому його життя будується на парадоксальному феномені недоцільності, тому що смерть (або рух до смерті) обирається як захист від самого себе. Фізична біль полегшує емоційні страждання.

Неадаптивні форми поведінки (ритуалізм, бродяжництво, бунтарство) призводять до формування хибної спрямованості суб'єкта, внутрішньої розбалансованості, втрати ідентичності. У результаті виникає життєва дезорієнтація, яка виявляється при виборі професії, супутника життя, інтересів, цілей.

У аспекті явища неадаптивності В.А. Петровський звертає увагу на феномен невловимості «Я» в рефлексії: «будь-яка спроба усвідомити своє «Я» призводить до трансценденції за межі вихідних переживань, що, у свою чергу, породжує переживання

неповноти самовияву в рефлексії, почуття того, що головне залишається за межею свідомості» [6, с. 83].

Переважає більшість учених (Д. Віннікотт, М. Кляйн, М. Малер, Г. Мюррей, Дж. Рейнгольд, З. Фрейд, Э. Фромм, К. Хорні, І. Ялом, Т. С. Яценко та інші) розглядають явища самодепривації як несвідоме прагнення до смерті і деструктивності. Людина втрачає почуття реальності, живе ілюзіями, порушується зв'язок між минулим, сьогоднішнім і майбутнім, формується помилкова самість як захисна установка особистості. Відбувається скупчення, згущення психічної енергії. При цьому блокуються лібідні потреби (інстинкти життя), надаючи можливість діяти енергії мортидо.

Залежно від різних факторів, деструктивна енергія може направлятися назовні або всередину. У першому випадку ми маємо справу з агресією, у другому – з аутоагресією, в обох випадках результатом є самодепривація психіки.

Аналіз проблеми дозволив визначити характеристики феномена самодепривації: почуття безнадійності, безвихідності, розуміння безмістовності існування, відчуття «глухого кута життя», почуття непотрібності, психологічної самотності, розчарованості, відчаю, ненависті, жадібності, агресивності тощо.

На думку Т.С. Яценко [2, 10], психологічна самодепривація на рівні спілкування виражається в проявах психологічної імпотенції – руйнуванні контактів з іншими людьми (зздрість, неадекватне сприйняття партнера, крайня інтроверсія, відхід від реальності під дією заміщення, почуття приниженості, неповноцінності). Т.С. Яценко зазначає, що тенденція до самодепривації проявляється в сталому відчутті себе незадоволеним, скривдженим, нещасним, а в реальних діях – у відчуженості від соціального життя, неусвідомлюваної тенденції нанесення шкоди власній персоні.

Дані почуття формуються в ранньому дитинстві, коли потреби дитини фруструються лібідними об'єктами, позбавляючи відчуття любові й породжуючи розчарування, тривогу, страх. Амбівалентні почуття, що виникають до матері, детермінують дію механізму відшкодування: агресію, яка спрямована на об'єкт, обертається на самого суб'єкта. З'являється досить стійке почуття провини, яке завжди поруч з самопокаранням. Почуття провини може виражатися в аскетизмі, соціальних обмеженнях, психосоматичних захворюваннях. У чуттєвій сфері суб'єкта з'являються відчуття непотрібності, небажаності, байдужості, що надалі готує підґрунтя для розвитку психологічних залежностей, депресивних станів, крайнім вираженням яких є суїцид.

Узагальнюючи вищесказане, ми припускаємо, що характер первинних об'єктних стосунків, програма дитячо-батьківських взаємодій визначають домінування інстинктивного потягу. Імпотування психіки суб'єкта, блокування лібідних інстинктів призводить до формування тенденції до психологічної смерті як базової особистісної установки, що виражається в різних формах самодепривації особистості.

Результати нашого теоретичного і практичного аналізу дозволили виділити форми психічної самодепривації та описати психічні особливості особистості.

Таблиця 2

Етапи становлення психічної самодепривації особистості

Стадії розвитку особистості	Джерело самодепривації психіки	Форма психічної самодепривації
Перинатальний період. Перші переживання новонародженого, пов'язані з годуванням і присутністю матері, ініціюють об'єктне відношення до неї і формують паттерни для всіх пізніших взаємин із зовнішнім світом	Травма народження, незадоволення потреб немовляти, відчуття тривоги переслідування	Базальна тривожність. Страх перед зовнішнім світом
Оральна стадія: від народження до 1,5 років. Глибокий контакт між матір'ю і дитиною	Фрустрація потреб у контакті, безпеки, у задоволенні вітальних потреб, у незалежності	Ознаки фіктивної ідентичності, помилкової самості, симптоми аутизму, неприйняття, відкидання навколишнього світу, почуття провини
Анальна стадія: 1,5 – 3 роки . Пізнання своїх можливостей, формування самооцінки	Відчуження від своєї діяльності, від своєї праці в результаті фрустрації потреби в активності, самостійності й досягненнях	Почуття самотності, пригніченості або почуття переваги над іншими; нарцисичні прояви. Нестабільність самооцінки, тривожність
Фалічна стадія: 3 – 6 років. Статева ідентифікація, розуміння своєї гендерної ролі	Блокування прагнення завойовувати і долати. Відчуження від батьків, труднощі ідентифікації	Почуття провини, фобії, агресія або страх по відношенню до інших. Відхід від реальності у світ ілюзій. Поява почуття поразки

<p>Латентний період: 7 – 12 років. Пізнання своїх можливостей на більш високому рівні</p>	<p>Невдачі у навчальній діяльності. Відчуження від моральних принципів суспільства, від однолітків, інших дорослих</p>	<p>Почуття меншовартості, конформність, залежність, соціальна та пізнавальна пасивність, формування компенсуючих механізмів</p>
<p>Генітальна стадія: 13 – 16 років. Статева ідентифікація, розуміння своєї гендерної ролі на більш високому рівні. Прагнення до спілкування з однолітками, потреба в ствердженні власної самостійності, дорослості. Формування ідентичності, Я-концепції</p>	<p>Відчуження від себе, відхід від реальності, змішання ролей</p>	<p>Порушення ідентичності (особистісної та професійної), аддиктивна, делінквентна поведінка; тенденція до саморуйнування, до психологічної смерті. Фіктивна ідентичність</p>

З. Фрейд, А. Фрейд, М. Кляйн, Д. Віннікотт у своїх роботах описують механізми, що дозволяють амортизувати вплив фруструючих факторів. Ідентичність людини, як відомо, формується завдяки процесу ідентифікації – механізму, що дозволяє переймати, засвоювати характеристики іншої людини або групи людей. Ідентифікація, за З. Фрейдом, – ранній прояв емоційного зв'язку з іншою особою, який тісно пов'язаний з інтроєкцією, здатністю включення зовнішнього світу людини у внутрішній. Згідно М. Кляйн [4], механізм інтроєкції використовується вже психікою немовляти (первинна ідентифікація), дитина отримує певний енергетичний заряд лібідо або мортидо, залежно від особливостей первинного об'єктного середовища. Один і той же об'єкт – груди матері «Я» дитини сприймає двояко: як добрий і поганий. За допомогою механізму розщеплення, «Я» робить спробу відокремити інтеріорізовані погані груди і почуття, які з ними пов'язані, від добрих грудей і позитивних почуттів. Розщеплення впливає не тільки на об'єкт, але і на самість дитини, яка також у результаті розділяється на погану і добру частини.

Поряд з інтроєкцією, проекцією і розщепленням, М. Кляйн описує специфічний захисний механізм паранояльно-шизоїдної позиції – проективну ідентифікацію, за допомогою якої, розщеплені частини Самості проектуються на розщеплені частини зовнішнього об'єкта й ідентифікуються з ними. Отже, «Я» дитини рятується від страху переслідування. Захисні механізми несуть

і деструктивну функцію (у разі високої енерговитратності): у результаті може статися фрагментація Я і його об'єктів, і в якості крайньої форми – дезінтеграція. У цьому випадку «Я» розпадається і розщеплюється на дрібні фрагменти, робить все, щоб перестати існувати і тим самим уникнути страждань.

На наступній, депресивній стадії, захисні механізми виникають у зв'язку з появою нових почуттів – ревнощі, жадібності й заздрості. Бажаючи зменшити страждання самості, «Я» дитини переносить на матір негативні почуття і тут же відчуває у зв'язку з цим почуття провини. Почуття провини викликає появу нового механізму – механізму відшкодування, за допомогою якого суб'єкт намагається відшкодувати збиток, заподіяний об'єкту любові його руйнівними фантазіями.

Особливу роль ідентифікація відіграє у передісторії комплексу Едіпа, відображаючи формування внутрішніх об'єктів за допомогою задоволення інтересу дитини до батьків. Ідентифікація спочатку амбівалентна, вона може стати як вираженням любові, так і агресії. Внутрішній світ дитини наповнюється інтроектамм протилежної спрямованості, ідеал «Я» знаходиться поряд з почуттям провини невідповідності бажаному образу. Агресія направляється на самого себе як засіб самопокарання.

За Д.В. Віннікоттом [3] індивід за допомогою компонентів «маніакального захисту», таких як фантазія і мрії, намагається впоратися з внутрішньою реальністю, переносячи її в зовнішній світ. Розглядаючи ранні стосунки матері та дитини, Д.В. Віннікотт відзначає наявність істинної і помилкової самості. Якщо матері не вдається пристосуватися до ранніх потреб дитини, то не відбувається катексису зовнішніх об'єктів, немовля залишається ізольованим. Воно примушується до помилкового існування, до покірності. Покірна, помилкова самість реагує на вимоги оточення, вибудовуючи помилкову систему взаємин з метою вберегти і захистити істинну самість. Хибна Самість повинна створити умови, що дозволяють істинної самості вижити.

Отже, фіктивна ідентичність (або помилкова самість) формується в ранньому дитинстві та є своєрідним механізмом захисту. Доросла людина, що пережила деприваційний вплив і має в арсеналі базальні форми захисту, програмно запускає звичну форму поведінки в ситуаціях, які мають характер фрустрації.

Фіктивна ідентичність має тілесний вираз: м'язовий панцир, маски, психосоматичні захворювання, адикції тощо. Завжди фіктивна ідентичність, як форма самодепривації психіки, проявляє себе в процесі порушення співвідношення зовнішньо-

го і внутрішнього (ін- й екстеріорізації) в осмисленні дійсності, зокрема, деформації спілкування, що відображує адаптацію психічної реальності до зовнішнього світу. Невірний вибір поведінки і стратегії життя в цілому є віддзеркаленням низького рівня або повної відсутності компетентності в процесі комунікації (низький рівень соціального інтелекту).

На думку Т.С. Яценко [2], гармонійність психічного полягає не тільки в рівновазі потягів Ід з потребами і можливостями Его, але і в пріоритеті його просоціальних тенденцій, що припускає: інтеграцію «принципу задоволення» з «принципом реальності»; ослаблення імперативу інфантильних (глибинних) цінностей; ослаблення автоматизованості психологічних захистів, які не втрачають залежності від очікувань ідеалізованого «Я»; пом'якшення, ослаблення внутрішньої стабілізованої суперечливості логіки свідомості з «іншою логікою» несвідомого.

У сучасній психології ще неповною мірою визначено коло питань суб'єкта, які вимагають психологічної допомоги. Що є симптомом наявності життєвих проблем, як визначити, чи є дефект самості? Чи є психологічні дисфункції (деструкції) особистості тотожними поняттю особистісної проблеми?

Узагальнюючи власний практичний досвід [10], Т.С. Яценко звертає увагу на феномен, який завжди виникає у випадках порушень взаємодії індивіда з реальністю, з соціумом – це соціально-перцептивні перекручування особистості, які виявляються в процесі сприйняття навколишнього світу.

Індивідуальні соціально-перцептивні перекручування пов'язані з втратою здатності адекватно оцінювати зовнішній реальний світ, розуміти міжособистісні відносини. Причиною формування соціально-перцептивних викривлень є стійкі негативні переживання дитинства, обумовлені незадоволенням найважливіших базових потреб. Суб'єкт вступає у внутрішній конфлікт, який завжди нівелюється порушенням інтрапсихічних стосунків і формуванням ідеалізованого образу «Я». За таких умов гальмується гармонійний особистісний розвиток, оскільки людину цікавить не власне життя (почуття, бажання, думки, діяльність), а образ, який необхідно постійно підтримувати. Активність у цьому напрямку обумовлена бажанням, які не усвідомлюються, щоб позбутися внутрішньої напруженості, підтримати ідеалізоване Его за рахунок очікуваного позитивного зворотного зв'язку від інших людей. Суб'єкт потрапляє у залежність від позитивної оцінки і може спілкуватися, тільки якщо відчуває підтримку навколишніх. Будь-яка критика, суперечки, навіть незначні

дрібні конфлікти призводять до дистанціювання від людей або ж до дій проти них. Сприйняття реальності спотворюється, що детермінує тенденцію неможливості підтримки конструктивних стосунків з людьми (тенденція психологічної імпотенції та психологічної смерті). Протиріччя між прагненням дотримуватися просоціальної вимоги і одночасно на неусвідомлюваному рівні відчувати тиск інфантильних бажань призводить до формування особистісної проблеми. Суб'єкт демонструє ірраціональну поведінку, наслідки якої не можуть бути прогнозовані навіть ним самим.

До проявів особистісної проблеми, яка пов'язана з втраченою ідентичністю, відносяться такі явища: відчуття дисгармонійного внутрішнього світу; агресивність як наслідок заблокованості можливості прояву конструктивних почуттів; тривожність; невмотивований страх; актуалізація почуття низької самооцінки; егоцентризм; застрявання на своїх проблемах та інтересах власного «Я»; пасивність, блокування творчого потенціалу, здатності до самореалізації, адекватної рефлексії і відображення об'єктивної реальності; депресивні і афективні стани психіки. Згідно Т.С. Яценко, особистісні деструкції пов'язані зі стратегіями спілкування, що виявляються в авторитарних і маніпулятивних формах поведінки. Наявність внутрішніх суперечностей незмінно пов'язане з енергетичною перевитратою суб'єкта, що вимагає поповнення від інших людей (феномен психологічного вампіризму). Загрозою для конструктивної поведінки стає і тенденція до частих змін валентності почуттів: плюс – мінус, любов – ненависть, прив'язаність – відчуження.

Самодеприваційні процеси психіки завжди перешкоджають адаптації до актуальної ситуації, даючи відчуття власної нездатності, неповноцінності тощо, особливо яскраво виявляючись у підлітковому і юнацькому віці. Е. Еріксон пише з цього приводу: «почуття ідентичності «Его» є накопичена впевненість у тому, що внутрішня тотожність і безперервність, яка підготовлена минулим індивідумом, поєднується з тотожністю і безперервністю значення індивідуму для інших людей, що виявляється в реальній перспективі кар'єри» [9, с. 250]. Якщо в основі «Его» лежить сумнів у власній ідентичності, то результатом є делінквентна поведінка. У більшості випадків, якщо делінквентні епізоди не мають фатального значення, то спостерігається нездатність молодих людей встановити професійну ідентичність.

Висновки. Узагальнюючи вищевикладене, можна констатувати наступне:

1. Процес самодепривації психіки суб'єкта детермінований фруструючим об'єктним оточенням, особливо на ранніх стадіях розвитку особистості.

2. Інтегративна функція системи психологічного захисту знецінюється соціально-перцептивними спотвореннями, які нею обумовлені, і відступами від реальності.

3. Фіктивна ідентичність як форма самодепривації психіки приводить до помилкового існування індивіда із самим собою та навколишніми. Психіка «підпорядковується» ілюзіям, продукується захистами, що вказує на залежність від «принципу задоволення» і створює перешкоди конструктивної особистісної самоактуалізації.

На наш погляд, усвідомлення впливу на спілкування і поведінку суб'єкта механізмів самодепривації у процесі психоаналітичної роботи, дозволить суб'єкту не переносити на актуальні ситуації минулий негативний досвід. Розуміння взаємозв'язку інфантильних причин особистісної проблематики з характером соціально-перцептивних викривлень допоможе суб'єкту не тільки нівелювати емоційне напруження, але й оптимізувати ситуацію спілкування, максимально наблизившись до принципу реальності.

Список використаних джерел

1. Алексеенкова Е. Г. Личность в условиях психической депривации: Учебное пособие / Е.Г. Алексеенко. – СПб: Питер, 2009. – 96 с. – (Серия «Учебное пособие»).
2. Андрущенко В. П. Философско-психологические проблемы методологии познания психики / В. П. Андрущенко, Т. С. Яценко // НАУКОВИЙ ЧАСОПИС НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія № 12. Психологічні науки: Зб. наукових праць. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2012.– № 36 (60). – С. 7 – 20.
3. Винникотт Д. В. Игра и реальность / Д. В. Винникотт. – М.: Институт Общегуманитарных исследований, 2008.–240 с. (Серия «Современный психоанализ: теория и практика»).
4. Кляйн М. Зависть и благодарность. Исследование бессознательных источников / М. Кляйн; Перевод с английского А.Ф. Ускова. – СПб.: Б.С.К., 1997.–96 с.
5. Кохут Х. Восстановление самости / Х. Кохут; Пер. с англ. – М.: Когито-Центр, 2002. – 316 с.

6. Петровский В.А. Личность в психологии: парадигма субъектности/ В.А. Петровский. – Ростов-на-Дону: «Феникс», 1996. – 512 с.
7. Психология самосознания. Хрестоматия. – Самара: БАХРАХ-М, 2003 – 672 с.
8. Фрейд А. Детская сексуальность и психоанализ детских неврозов / А. Фрейд, З. Фрейд. – СПб.: Ин-т Психоанализа, 1997. – 387 с.
9. Эриксон Э. Детство и общество: пер. с англ./ Э. Эриксон. – СПб.: Речь, 2000. – 328 с.
10. Яценко Т. С. Основиглибинноїпсихокорекції: феноменологія, теорія і практика: Навч. посіб. / Т. С. Яценко. – К.: Вищашк., 2006. – 382 с.

The problems of the formation of personal identity in terms of parental dThe article envisages the problems of the formation of personal identity in terms of parental deprivation. The forms, mechanisms and symptoms of self-deprivation are analysed. The fact of parents' frustrating of child's needs, namely parental deprivation, determines the mechanisms of self-deprivation developing individual psyche. The phenomenon of self-deprivation is defined as the process disintegrating psyche of the subject and determining the formation of a false loneliness or a fictitious identity. The connection between self-deprivation with the basic defect, trend of psychological impotence and psychological death is noticed.

The problem of self-deprivation of a subject's psyche is directly related to the phenomenon of mental deprivation. These concepts are similar, but not identical. Conditions of deprivation are determined from outside, the social environment and therefore most susceptible influence on the deprivation of children, immature psyche. The subject first experiences related to the presence of the mother, initiates object relation to it and forms the patterns for all the later relations with the outside world. Child growing up in the emotional and parental deprivation has no inner positive reinforcement. Denial of the world increases, gradually resulting in the lack of love for yourself and hate for others.

Psychological defense system is considered to absorb the effect of frustrating effects, which determine the development of a fictitious identity as a subject of the self-false (masking true Ego).

Keywords: basic defect, Oedipus dependence, self-deprivation, fictitious identity, disadaptability, addictive behavior.

Отримано: 11.01.2013 р.